

Majapidaja käsiraamat.

Elumaja korraldamisest, - - - -
 seente ja marjade sissekeetmisest,
 maapinna parandamisest, - - - -
 söödikute häwitamisest, - - - -
 wiljapuude rawitsemisest, - - - -
 juurewilja harimisest, - - - -
 piima wigadest, - - - -
 kanade söötmisest, - - - -
 wasikate kasvatamisest jne. - -

II jagu.

Ploompuu kirjastus Tallinnas.

ENSV TA P. R. Kreizwaldi nim.
Kirjandusmuuseumi
RAAMATUKOGU

63924

Majapidaja käsiraamat.

II.

Ilustage kodu.

Praegusel kindel tööajal pannakse pääasjalikult ainult jelle päale rõhtu, mis lastu saadab, mis kopicat tasku toob. Kodu ilustamine on nagu filmade wahele jäänud. Selleks ei jätku tahmist ei aega. Glatakse kus juhtub ja kuidas juhtub, ilma et aega enese ümber waadata oleks.

Kodu sisse misest ilusti ja ilustamisest täna ei kõnele. Waatame ainult, kuidas meie kodu väljaspoolt filma paistab. Tõsi on, meie ei saa oma elumajadele, aitadele, lautadele jne. lõsfiide ja suwemajade ilu ja ilustusi anda, need ei kõlba meie taludele. Ei ole ka tarwis. Meie kodu wäline ilu ei olene ükfinda hoonte ehitusewiisist, waid palju enam nende seisukohast ja puudest hoonete ümbruses.

Wööda maad ringi sõites näed tihti talusid, mis alasti wiljapõldude ja heinamaade keskel seisawad, ei ühtegi puud ega pöösast pole ümbruses näha. Wiimasel ajal on fiiski noori õunaaedasiid kambri ot-sas märgata, isegi paar lillepöösast leiad atna all. See on aga ka kõik.

Wanasti ei olnud lugu sugugi niisugune. Iga talu juures oli wäike pleek-aiake, kus muru pääl kangaid pleegiti, kus aga ja kaswawate puude warjul hää puhata oli. Ja praegugi on wanemad talud nagu metsa sisse uppunud, nii wähe paistawad nad wahtrate, tammede, pärnade jne. salgast wälja.

Uuemate ja uuesti ümber ehitatud talude juures peetakse seda nagu üleliigsaks. „Mis ma sellest saan, mis kasu see mulle toob,“ küsitakse kõige päält. Aga ometi ei ole majade ümber istutatud puud sugugi nii kasuta, nagu ehk see mõnele näitab. See ei ole põllumees, kes palawal juwel lõuna- ja keshommiku tundidel leiba luusse lastes puude alt wilu ja warju ei otsiks, ei ole põllumees, kes kewadel mahla ei tahaks lasta. Aga ka häid tarberiistu saab wannadest ja noortest ilupuudest ja pitse puhul on puud meie kodu kõige paremaks kaitsejaks.

Ilupuudeks ei ole sugugi tarwis haruldasi kalid lõunamaa puud istutada, need ei edene meie kliimas, ei ole ka sugugi ilusamad, kui meie oma puud. Lõunamaal, kus ilupuid palju, on meie kuused, männad ja kased siiski otstitawad ilupuud.

Lehtpuudest tuleks kodu kaunistuseks kõige päält pärna, ehk lõhmust nimetada. Tema kaswab ruttu ja lopsakalt ja on ilusamatest meie maa puudest. Pärna järel nimetame tamme, wahtrat, jala-kat, künnapuud, saart, kastani. Aga ka meie tut-tawad kask ja pihlak on ilusamad kui mõni armab.

Okaspuudest tuleb küll kõige päält kuusk wõtta mänd kõlbab wähem ilupuuks. Üheks ilusamaks okaspuuks on aga kadak. Meie kadak kaswab juba metsikult kaswades nii ilusa ümarguse krooni, millele lõunamaa okaspuud, tšüpresid sugugi järele ei saa. Ja kadakat on hõlbus keraarnaseks põõsaks

ehk pitaks, haljaks tornipuuks kaswada lasta, kui wähegi oki lõigata tahetakse. Kuust ja kadak on talipuud. Talwel kui kõik lehtpuud raagus ja paljad, on ütle mata ilus kui kodu lähedal helerohelist künste, ehk ümarikku kadakat näed.

Kodu iluks ei aita see weel, et üks puu süia ja sinna istutakse, peab teadma ka kuhu istutada. Plaanilik segadus ja ilusad salgatesed mõjuwad palju paremini, kui soldati kombel ritta seatud puud.

Pääle marjapõõsaste ei tohi aga ka ilupõõsaid ära unustada. Sirelid, jasmunid, akatšiad, ofaspihtalad jne. leidku oma ruumi.

Kodu välispidiseks ilustamiseks mõime ilma raha ja jõukuluta paljugi teha. Istutamise materjali pole wistist osta tarwis ja aega leidub sügisel ikka nii palju, et mõne puutese istutada võib. Wähemalt pühapäewadel on noored perepojad jne. ikka priid, kas peaks mõimata olema kodu ilustamiseks midagi ära teha?

Hapupiim arstirohuks.

Uagu teada on, läheb piim ainult iseäraliste piiselukate, bakteriate, tegewusel hapuks, kes juba lüpsmise ajal kohe õhust sinna sisse asuwad. Need bakteriad on aga niisugustes maakohtades, mis oma looduse poolest üksteisest lahku lähewad ka ijesugused. Piima hapukstegemine sünnib selle läbi, et bakteriad piima sees määramata arvul siginewad ja piimasuhtru piimahapeks ümber muudawad.

Teatawasti saab iga toit, kõnda ka piim, meie kõhus seedimise, läärimise ja mädanemise läbi ümber muudetud. Kõik need protsessid sünniwad iseäraliste mädaniku-bakteriate tegewusel, kes juba sündimisest

saadit meie organismuses elutseswad. Ühed neist on meie organismusele kasulikud, aga teised — kahjulikud. Mitmesugused nende tegewuse kahjulikud saadused tungiwad kõige meie keha sisse laiali ja awaldawad nõnda kogu meie organismuse pääle oma häwitawat mõju.

Professor Wentshnikow sattus mõtte pääle, niisuguseid piisielukaid üles leida, kes nende mädanikubakteriate tegewust takistada wõiks. Selles mõttes töötades leidis ta Bulgaria hapupiima seesi iseäralise kepitaolise piisielukate tõu, kellele ta „bulgaria lepp“ nimeks andis. Nende bakteriate iseäraldus teistega wõrreldes, seisab selles, et nad piima sees neli korda rohkem piimahapet walmistawad, kui teised piimahappe bakteriad, hästi inimese sisekonnas figinewad ja sääl mädaniku-bakteriate figinemist takistawad.

Neid iseäraldusi tähele pannes hakkas Wentshnikow seda tõugu puhtalt kaswatama, et nende omadusi kasulikult tarwitada. Ta hakkas nende abil hapupiima walmistama ja leidis et see terwisele wäga kasulik on, sellepärast soowitab ta seda ka kõigile nende bakteriatega enestele hapupiima walmistada ja seda, kui haigusi eemalhoidwat abinõu toiduks tarwitada.

Nõnda walmistatud hapupiim ei ole ainult kui terwisele kasulik toiduaine tarwitada, waid seda pruugitakse ka weel mitmesuguste haiguste arstimiseks. Selle juures ei mängi pääosa mitte hapupiim ise, waid pääasjalikult piimahape mis sääl sees on. Piimahappega arstimise wiis ei ole mitte ainult Lääne-Europas, waid ka juba Wenemaal laialt tarwitusel ja sellepärast on nende ridade otstarbe lugejaid sellega tutvustada.

Rohendi soovitab piimahappega arstimist niihästi täiskasvanute, kui laste juures kõigil sisekonna haiguse korral, kas kõhu lahti- ehk kinni olemise, ehk nende nähtuste vahelduste ehk ka offenduste, lima ja ilanaha väljajäetmise kujul ilmub. Piimahappega arstimine parandab kõik rikkiläänud sisekonna tegevused ja lõpetab temas kõik, niihästi häkilised, kui pitaldased kihvititused. Laste arstimises soovitatakse piimahappega arstimist kõigil juhtumistel, kui sisekonnas käärimine sünnib.

Piimahappega arstimise iseäraldus, teistega võrreldes, seisab selles, et ta oma mõju ka veel pärast arstimise lõpetamist avaldab, sest et sisse söödud bakteriad sisekonnas edasi elades ühtepuhku piimahapet valmistavad ja sellega mädanemise protsessisid taastavad. Järgnevalt võib siis piimahappega arstimise ehk teiste sõnadega ütelda, hapupiima söömise kui haigusi eemalhoidva abinõu pääle waadata.

Dufoure ja Melocki arvavad, et hapupiim iseäralise kaseini muutmise tõttu kergemini seeditav on, kui rööst piim. Sellele lisab Montenui veel juurde, et hapupiim iseäranis kasulikult äritavalt sisekonna pääle mõjub ja selles teiste söökide kõrval just temal eesõigus seisab.

Bulgaria batsillustega valmistatud hapupiimaga arstimisel tuleb ka nende eluviisi filmas pidades, muuvalgerikkad ja lihatoidud kõrval jätta ja jahu, suhkru ja tärklikerikaid toitu süüa. Riisuguste toitute tarvitamisest sünnib Bulgaria ja ka muude piimahappe bakteriate signemiseks kasulik aga mädaniku bakteriate signemiseks kahjulik ollus. Arstimise hakatusel ilmuvad wahest järgmised loomuvastased nähtused: esimese väljakäigu juures südame pööratus, verepoone nõrk ja korratu tuksumine, wahest teisel

päeval tõhu lahti ehk kinniolemine, valu jalgades ja sisekonnas. soojuse tõusmine ja higistamine. Need need nähtused kaovad 48 tunni pärast ja on kindlad arstimise hääde tagajärgede tundemärgid. Neid nähtusi võib sellega seletada, et uute bakteriate fissiivimisel sisekonna bakteriate elus suur muudatus sünnib ja sellepärast siis need nähtused niikana kestavad, kui wanad bakteriad, ära lõppeda ja uued ssigneda ei ole jõudnud.

Piimahappe juureiised valmistatakse miimesugustest puhtalt kultuweritud bakteriatest kas wedelas ehk kuivas olekus, esimesel korral hapupiima ehk piimaleeme, teisel kuiva pulbri näol. Kuivades präparatides surewad Bulgaria batillused jägedasti ära, aga wedelates on nad palju eluõimulifemad ja sellepärast on soovitam, kui teegi neid enesele kufagilt wälja kirjutab, ainult wedelaid tellida.

Seente kuivatamisest.

Kuivatamata, see on toored seened ei seisa kuigi kaua. Jäätelbris, jäätise pääl seisawad nad kauem, ja soolatud seened wõiwad kuude kaupa hääd seista, aga nad kaotawad ka väga palju oma wäärtusest. Kuivatatud seened wõiwad aga väga kaua seista.

Kuivatamisel wõetakse ainult terwed, wärsked seened; seened kauem wärsked ei seisa, kui üksainus päew ja sedagi külmas kohas. Seeni ei pesta, waid enne kuivatamist pühitakse neid nartsuga üle. Soojust antakse neile esiofta 35—45° K., pärast tõstatatakse seda kuni 60° K. Soojust hakatakse juurendama, kui seened, ehk küll alles niisked, aga pigistades enam niiskust wälja ei anna. Seened on siis parajasti kuivad, kui nad paenutades kaffi murduwad.

Rõige parem on seente juures sega kuiwatamise viisi tarvitada, s. o. esiteks päikese paistel, aga pärast ahjus kuiwatada. Nõnda võib neile ahju pannest koha 60° sooja anda.

Ka seente jalgu võib kuiwatada, milleks neid tükideks lõigatakse ja nõndajamati kuiwatatakse, nagu seeni. Ei õnnesta seente kuivatamine hästi, mis enamasti siis juhtub, kui nad liig soojust saavad, siis võib neist seenejahu walmistada, kus juures neile weel kuni 70° R. soojust antakse. Vääle selle hõõrutakse nad peeneks, aetakse läbi peenikese (tiheda) sõela ja puistatakse pudelisse, mida siis korgitakse ja finni wai gutatakse. Väakeldris hoides seisab see pulber väga kaua.

Marja- ja puuwilja-thee korjamisest.

M. Reimann.

Kes kord marja- ja puuwilja-theed on joonud, ei see enam Hiina theed taha, sest nõnda hää on oma korjatud marjadest thee. Siin tahame abinõusid tähele panna, mille najal igal ühel võimalik on enesele selle maitsewa joogi jaoks nüüd juwel materjali koguda ja ette walmistada.

Rõige paremat materjali selleks pakuvad meie kodumaa marjad ja puuwiljad kuiwatud kujul.

Marjadest on tõblilikud kuiwatamiseks: maasikad, wabarnad, mustikad, mustsõstar, põldwääned (pambled), äädika marjad (berberits), pihelga marjad ja weel mõned muud. Tikerberi, punase ja walge sõstra marju kuiwatamiseks ei tarvitata.

Kuiwatamiseks määratud marjad peawad olema wärsked, walminud, aga mitte liig küpsed, sest et wiimased kuiwatades ära sulawad. Enne kuiwata-

mist tuleb marju puhastada, nende hulgaft toimetatakse eemale purud, oksakesed, lehed. Wigastatud, kitsutud ja õrutud marjad ei ole kuiwatamises sündsad, mispärast siis puhastamise ja muude tööde juures marjade wigastamise eest tuleb hoida. Sellepärast puhastatakse marju enamasti pärast kuiwatamist, millal nad enam wigastamist ei karda.

Marju kuiwatatakse päikese paistel ja kuiwatamise aparatide abil, mille asemel ka ahju soojust võib tarvitada. Pääle põldvääne (pamble) tarvitavad kõik marjad kuivamise juures väikest ja pikemat rohkem soojust: 30—40° pääle hakates kuni 40—50° K. Na kõrgis pliidi kohal on võimalik marju kuiwatada. Selleks seatakse pliidi kohta kuiwatamise võred rippuma, mille pääle marjad õhufeselt on laotatud, ehk palaw pliit, või ahju põrand kaetakse paksu juhkrupää paberiga, mille pääle marjad pannakse.

Marju kuiwatatakse nii kaua, kuni nad veel üksteise külge hakkavad ja peos pigistades veel oma sahwtiga kätt määrivad; hästi kuiwanud marjad on lõwad ja kuiwad.

Maasikad, iseäranis metsmaasikad, annavad thee tarwis väga hääd materjali, mille eest talwel 2—3 rubla naelast maksetakse. Seda peatsid müügi tarwis kuiwatajad nimelt tähele panema. Maasikad nõuavad kuiwatamise juures weidi karedamat soojust, kui ülemal tähendatud. Täitsa kuiwanud maasikad on lõwad ja krõbisewad segades nagu erned. Kuiwatamine wältab 4—6 tundi. Sajast naelast wärsktest saab 20 naela kuiwatud marju.

Kiisama hääd produkti tee jaoks annavad wabarnad ja nimelt metswabarnad, mis palju meeldi-

wamalt lõhnawad, kui aiawabarnad. Nende kuivatamine wältab 3—5 tundi, kus juures 25—26% kuiva produkti saadakse.

Mustad sõstrad, mustikad, äädika marjad ja pihelga marjad nõuawad 35—40° R. soojust, kus juures kuivatamine 2—4 tundi kestab. Sajaft naelast marjadest tuleb umbes 25 naela kuiva saadust. Nendest ei sünni mustikad thee materjaliks, neid tarwitatakse kiislite, ja teiste toitude walmistamiseks: niijamuti ka, enamasti, mustsõstar. Wiimaseid ja iseäranis mustikaid, põlatakse thee walmistamise juures ainult sellepärast, et nad joogi mustaks wärwivad. Rõige paremad theemarjad on wastuwaidlemata maasikad ja wabarnad, millele soowimisi mööda, ja oma maitse järele, enam ehk wähem teisi marju wõib juure lisada.

Põldwäaned (pambled), mis kiwist, kõrget maad armastawad ja sellepärast ainult põllu äärest, kiwiaia äärest ja kiwi aherwäretelt rohkesti leida on, nõuawad hakatuses paari tunni jooksul 60—70° R. soojust, mis pääle selle kuni 40° pääle pikkamisi alandatakse. Kuivatamine tuurib 4—5 tundi, kus juures sajaft naelast toorestest marjadest 20 naela kuivatut ainet saadakse.

Rõiki muid siin nimetamata marju kuivatatakse ka nõnda samuti; aga neid ei pruugita mitte harilikku theewee walmistamiseks, waid arstirohtudena haigete juures. Nõnda näituseks pakub toomingamarja thee mõjuwat wahenditku lahtise kõhu juures. Sini-
kad on tuttaw nõrgestamise abinõu, kuna Ilieder hää maksahaiguse (kollatõbe) vastu on.

Kirsisifid, murelised ja kreekised kuivatatakse ühes nende sees olevate kiwidega wõi ilma kiwideta. Kirsaid wõetakse poolkuivanud marjade seesst wälja, ja

marjad kuivatatakse siis edasi kuni lõpuni. Neid marju kuivatatakse päikese paistel, ahjus, kuivatamise aparatis ehk tarvitatakse nende juures segaviisi, s. o. tule ja päikese soojust. Et need marjad juure lõpu poole valmiwad, millal meie juures päikese soojusel enam suurt jõudu ei ole, siis on jega kuivatamise viis nende juures kõige soovitavam. Selleks närtjitatakse marju 2—3 päewa päikese paistel, kuni nende koor kortsu tõmbab, wõetakse siis kiwid seesst wälja ja murdatakse warred küljest ära ja kuivatatakse kuivatamise aparatis ehk ahjus efiotsa 40—50°, aga aega mööda kuni 60—65° R. soojust andes, kus juures ahju soojust ahju ukse ja siibri abil korraldatakse.

Kõikide marjade ja puuwiljade kuivatamise juures on parem, mitte ühe korraga, waid 6—12 tunniliste waheaegade järel kuivatamist korrata, s. o. esmalt kuivatatakse 2—3 tundi lastakse siis tuule käes seista 6—12 tundi, ja kuivatatakse siis uuesti ahjus. Nende marjade kuivatamine tarwitab 10—12 tundi aega. Dieiti kuivatatud marjad on weel weidi sahwtised, aga mitte nahkised; aga pigistades ei tohi neist sahwti wälja tulla. Sada naela tooreid kirsisid annawad 14—20%, aga uurelid — 10—18% kuivatud marju ilma kiwideta, aga kiwidega — 20—25%. Pääle kuivatamist lastakse marjad lahuse lasti sees higistada, pääle selle wõib neid sisse pakkida.

Warakult walmiwate metsa marjade, nagu maasikate ja wabarnate, kuivatamine on meie juures wähest selgete ilmadega ka wäga hästi wõimalik, sellepärast paneme siin seda kuivatamise wiisi lähemalt tähele. See on kõige algupäralisem kuivatamise wiis ja ühtlasi ka kõige igawam. Tema halwad küljed

on weel: päikese paistel kuivatatud marjad on hapumad; õhust heidab tolm nende pääle, mis neid rüüetab; putukad pääsewad neile ligi, munewad omad munad nende sisse, millest tõugud tulewad, mis saadused ära rituwad.

Kuivatamise materjal puistatakse kuivamise võrede pääle, mida aeda päikserikkale seisukohale paigutatakse. Putukate ja tolm eest on võimalik toa dopelstatende ja lawa alende abil kuivatatawaid marju kaitseada. Selleks on waja päikese paistelisele seisukohale kuivatamise jaoks asja kohane sisseseade ehitada, mille pääle alnad parajasti sünniwad. Siin tuleb takistamata õhu ligipääsemise eest hoolt kanda, siis kuuwad marjad siin kaunis hästi.

Wäga hääd abinõu marjade ja puuwiljade kuivatamiseks pakub suur Gesti kerisega ahi ja üleüldse niisugune ahi, mis leiwade küpsetamiseks on sisse seatud. See ahi annab rohkesti ja pitalist soojust, mis kuivatamiseks wäga sünnis on. Kuivatamise otstarbeks kõetakse teda kergesti, ehk tarwitatakse teda siis kuivatamiseks, kui tema seest leiwad on wälja wõetud.

Wõred kuivatamise jaoks walmistatakse mitmel wiisil. Kõige paremaks peetakse paju witsjadest walmistatud wõresid, sest et need kõige otstarbekohasemad ja jääb juures ka kõige odawamad on. Päälegi võib neid iga tarjapoiss pajuwitsjadest walmis punuda. Wõred walmistatakse nii suured, et nad parajasti ahju suust läbi pääsewad.

Dunade ja pirnide kuivatamine on meil ahjus wõrede pääl kõige soowitawam, kui selles kuivatamise aparati ei ole, mille abil ka ploomisid kuivatada võib. Niitaua kui meil tähendatud aparat puundub ostame parem kuivatatud ploomisid ja pirnisid, sest et nende kuivatamine ahjus kõige tülitam on.

Et meil puuwiljathee valmistamiseks igasugust materjali käes võtta oleks, siis ostame veel neid kuivatatud materjalist juurde, mis meil enestel puuduvad, nagu aprikosijid, virsikuid, viigi ja viinamarju j. m.

Igaseltki marjadest ja puuwiljadest üksikult ja kokku segatult võime theed valmistada, kus juures igalhel oma isesugune maitse on. Et võimalust oleks oma maitse järele theewett valmistada, siis ei segata kuivatatud puuwiljasid ja marju kohe kokku, vaid hoitakse iga sort eraldi ja segatakse alles siis, kui katse on näidanud, misugused sordid seda eht teist viisi kokku segatult kõige paremini maitsevad. On sellepoolest otsusele jõutud, siis võib segamist rohke-
mal määral ette võtta.

Enne tarvitamist tuleb kõik kuivatatud thee materjal peenikeseks lõigata, mispärast maitset andev ollus kuuma wee sees paremini välja liguneb. Kõige parem on seda enne segamist toimetada.

Theewee valmistamise korral walatakse peeneks lõigatud kuivatatud puuwiljale teema wett pääle ja lastakse kann palawa pliidi, eht theemasina pääl seista, kuni tee küllalt tõmbunud on.

Lõpetaks juhime marjathee sõprade tähelepanemist sellepääle, et eimesed metsamaasikad juba ruffi õitsemise ajal meie raismikludes ilnuwad ja et siis juba marjade korjamise ja kuivatamisega on võimalik hakatust teha.

Kas teie maad on ära parandatud?

Tungiwamalt kui kunagi enne nõuab praegune aeg meie põllumehelt wastust küsimise pääle, kui kaugele maade parandamisega ollakse.

Seft nüüd küfib suwiline peremehelt juba poolteiffada rubla palka ja aastatüdrut ei jää temast nõudmistega mitte maha. Need peavad hää d maad olema, mis nii rohkesti lõikust suudawad anda, et seda kallist tööpalka weel ära tasuda.

Baljud põllumehed on ka rohkesti raha piimatälitustesse seisma pannud, mis oma protsenti nõuab. Piimatälitus jaksab aga ainult siis protsenti anda kui tal alati tegemist on. Seft rohlem kui muidu paistab siin wana tõde filma, et t õ õ toidab. Kui piimatälitus talwe otsa kuwalt peab seisma, siis toob ta sel ajal ainult kahju. Tähetakse aga, et piimatälituse kapital pääle orsetoheste kulude põllumeestele weel t a s u kse teeniks, siis tuleb ihust ja hingest hoolitseda, et piimaoja alati üle koorelahutaja woolaiks. Meie maa peab piima jooksuma hakkama.

Rohkesti piima annab hää kari. Kõiksugused püüded, mis meie piimakarjade parandamise poole sihiwad, on sellepärast teostegemise wäärilised. Aga meie karjaparandajad on ilma erandita sellele ühisele otsusele jõudnud: nii kaua, kui meie kariloomad paremat toitu ei saa, ei wõi nende piimaandega muud omadused paremaks muuluda. Seft lehm küpsab suust ja teist teed ei olegi.

Nõnda näeme, kus õieti meie karjapidamise teerõõlm on, kuidas terve karjapidamise ja piimatälituse küsimus loomatoidu ning karjamaa küsimuses oma arusaadawat seletust leiab. Tähtine ja asjata on lootus, et kõrswilja kaswatamise teisele astmele tõrjumine ja karjapidamise etteotsa seadmine Gesti põllumehe majapidamist kiitkusest päästaks, ilma et waja oleks loomade toitmise tingimisi heina- ja karjamaade parandamise teel jootu uuets luua. Kari wõib ainult siis rohkesti piima anda, kui ta tublisti

fülla saab. Ja et meie kodumaa loodus iseeneieft häid karjasöödamaid ei paku, siis peame neid kunstlikult joetama.

Maade parandamisel on kodumaa põllumehe majapidamises nüüd põhjapanem tähtsus. Ja sellepärast tuleb i g a l üffikul põllumehel seda küsimust oma enese majapidamise kohta ka wiibimata kõiges töiduses järeltkatsumise alla wõtta.

Misfugused on praegu põllud ja kui suurt lõikust nad siis annaks, kui halwa põhjamee ära saaks lasta. Kas heinamaalt saadaw lõikus maksab nüüd, mil tööpalk wäga kõrge on, niitmise ning kuhja panemise waewa finni, ja palju ta siis wõitu annaks, kui aasad tasased, kraawitatud, wäetatud ja seemendatud oleks, ning roht nagu mõht lohkaks, mida hobusemasinaga odawasti maha wõiks niita. Kui palju wiimaks karjamaa loomatoitu annaks ja selleläbi majapidamise sissetulekut suurendaks, kui ta üleüldse midagi annaks.

On teegi põllumees iganes nende küsimiste pääle wastanud, siis on tal ka selge, et wiibimata oma maade parandust käfile peab wõtma. Minult kaks põhjust wõiwad selle tarwiduse teostegemist edasi lükata: rahapuudus ja asjatundliku juhatusse ning abi puudus.

Rahapuuduse ärawõtmine ei ole nüüdsel ajal enam lootusetu kawatus. Põllumeeste eneste rahafutused — Geesti laenu- ja hoiu-ühisused — on küllalt nõnda palju seiswat raha kokku wõtnud, et nad sellest suure osa pikema tähtajaliste maaparanduse-laenude alla finni panna wõiwad. Ka antakse maaparanduse-laenusid h ö l p s a m a t e l tingimistel wälja, kui muude otstarbete jaoks raha saada wõib. Sellega on Tartu Geesti Laenu- ja Hoiu-ühisus — meie

efimene ja juurem Eesti laenuasutus juba algust teinud ning kui maaparanduse-laenude nõudmine juuremaks läheb, siis ei jäta ka teised laenuasutused tema hääd eestlugu tähelepanemata. Edasi ei ole senini ka põhjust arvata, et riikliste maaparanduse-laenude saamine juba kõige lähemas tulevikus lootusetu oleks. Eiferiigis on see mõnda aega juba võimalik. Põllumeestefeltsid ja kõrgemad walitsuseametnikud omalt poolt on maaparanduse-laenu seaduse maksmapanemise nõutamiseks ka Baltimaadel sammusid astunud. Iseäranis rohket tähelepanemist teeniwad püüded, kodumaal teatud tingimistes sundusliht maaparandamist läbi wiia, nagu sellest Balti põllutööwalitsuse iseäraliste nõupidamiste kirjeldustes läinud aastal selles lehes pikemalt teatatud.

Juhatusel ning abi saamine maaparandusetööde toimetamiseks oli hiljuti alles ühena raske. Mõisnikkude ettevõttel töötab Tartus Saksa maaparandusetalitus küll juba mõnda aega. Aga tasu mis talitus oma töö eest wõtub, on nii suur, et see väikepõllumehel raske maksta on.

Mõne aasta eest aga kutsuti Tartus kolme ühikuse ja põllumeestefeltsi poolt Eesti maaparandusetalitus elusse. Sääli töötas efimesel aastal üks ja teisel juba kaks õppinud maaparandajat. Tasu wõeti tööde eest poole vähem, kui seda mõisnikkude maaparanduse talitus nõuab. Kuna Tartu ühikused osa maaparandajate palgast maksiwad ja mingisuguseid juhatusel ülespidamise-kulusid kanda ei olnud, siis wõidi ka nii wähese tasu eest weel tagajärjerikkalt tööd teha.

Rüüd on walitsuselt abiraha muretsetud mille najal läks korda maaparandusetalitust tublisti laiendada. Rüüd anti talle walitsuse poolt kawatsetud

ringtonna maaparanduse-talituse kottusead. Sääb töötab ehituseinseneri juhatusel kaks õppinud maaparandajat ja üks õpilane. Kui tarvitus nõuab, rohke- datakse tehnilisi jõudusid. Pääle selle on maaparanduse-talituse juures kõrgema haridusega agronom, kes maaparanduse eelnõude valmistamisel maaharimise küsimust selgitab, parandatud maadel katsete tegemist korraldab ja sellekohaseid juhatusi annab. Edasi töötab maaparanduse-talitusel ka üks instruktõr, kes koõsolekutel ning kursustel põllumeestele loomatõidu kasvatamise üle nii nurmel kui niidul asjatundlikku juhatusi annab.

See korraldus on pandiks, et maade parandust õieti ette katsetatakse, nende toimesaatmise jaoks treh- wawaid juhatusi antakse ning parandatud maade ha- rimiseks õiget rada näidatakse.

Põllumeeste eneste kasud nõuawad, et nad jeda abi nõuad oma majapidamistes rohkesti tarwitaks. Ülewal nimetatud Eesti maaparanduse-talitus töötab läinud fewadest saadik Põhja-Õiwi-maa põllumeeste- feltside Kesktoimekõnna juures Tartus. Õigemaid tea- teid töõtingimiste üle annab ja wõtab töõde ülesand- mifi wastu Kesktoimekõnna asjaajaja „Põllutõõlehe“ toimetuses.

Eestimaa Põllumeeste Keskfelti teenistuses Tallin- nas on ka juba mõnda aastat maaparanduse eeltõõde tegemiseks instruktõrid ametis õlnud.

Tarwitatagu neid rohkesti! Lõhemat ja laia- lifemat juhatusi saab soowija „Põllutõõlehesi“ ja „Talust.“

Piksewarda ülesseadmisesest.

Sagedasti küsitakse minult suusõnal ja kirjali-
kult piksewarda ülesseadmise asjus juhatusi. See
näitab, et asi weel paljudel lähemalt tundmata on.
Sellepärast tahan siin piksewarda ülesseadmise kohta
lühidalt nõuu anda.

Piksewarda ülesanne on pilwedest hoone pääle
fattumat elektrisädet maa sisse juhtida, et nõnda elek-
tert kahjutaks teha. Piksewarras peab metallist olema,
hoone kõrgemast tipust üle ulatama ja ühes tükis
ilma waheta teise otsaga maa sisse jooksuma. Ka kõige
kõwem pikselööl ei tohi piksewarrast katkestada.

Wast ja raud kas ümarguse traadi ehk laper-
guse lange kujul on piksewarda materjaliks kõige sünd-
samad. Rangi kujuline on parem. Raud peab tahe-
wõrra nii jäme olema, kui wasttraat. Traadist nõo-
rid ei ole piksewardaks hääd. Tarkuhohtades tulewad
traadid ehk latid hoolega üheteise külge neetida ehk
joota, kuna paljas sidumine üksi ei awita.

Raudist piksewarrast Naasi ehk portselani läbi
hoone metallist osadest eraldada ei ole tarmis. Raud-
traati ja tugedid peab wärmitšaga üle tõmbama, et
nad ei roostetaks.

Maa päält ülespoole peab piksewarda ümber
5—6 jala kõrguselt kaitse panema. Selleks kõlbab
tšingitud weetoru ehk laudadest toru.

Piksewarras olgu nähtawal kohal, et alati silma
paistaks, kas ta ikka täiesti terve on. Harilikult
juhatakse ta üle katuse wälimist seinu mööda alla
ja kinnitatakse nende külge raudtugedega teatud kau-
guselt kinni.

Pikseraua tippu kruwitakse wägesti ots, mis ka
tullatud wõib olla.

Platinaast otsad on ilmaaegu kallid ja juhiwad elektert haltwemini. Söest otsasid ei tohi tarwitada.

Pikkade majade ja kirilute pääle peab mitu piksewarrast üles seadma. Rõrgust maja päält lüni piksewarda otsani arwatakse 5—10 jalga. Wäga tähtis on piksewarda ühendamine maaga. Tihenenud elekter peab hõlpsasti warrast mööda maa sisse jooksuma ja seda mööda laiali woolama. Täitsa lüiw mag ei juhi elektert edasi, waid seda teeb märg maa hästi. Sellepärast peab, kui wähegi võimalik, piksewarrast lüni põhjameeni pikendama. Wäga hääl on, kui lähedal kaew ehk tiif leidub. Siis wõib piksewarrast mõne jala sügawuselt maapinna all sinna juhtida. Ka wihmawett wõib renni mööda warda alumise otsa juure juhtida.

Minult otsapidi natute maa sisse paadud piksewarras ei täida oma ülesannet. Alumise otsa külge maa sisse tulewad laia pinnaga raudtala otsad ehk muud selle sarnased rauatükid kinnitada ja püüsti sisse panna. Lapiti pandud rauatüki mõju on wäike.

Piksewarras tuleb võimalikult õiges joones ülewelt alla panna. Hätiliste läänatute kohal wõib pikne kõrwale karata. Sellepärast on tarwilisel korral ainult pikalised painutusjed lubatud.

Maal kannatawad hooned pikse läbi palju rohkem kui linnas. Sellepärast ei tohiks ühelgi taluhoones ega seltsimajal piksewardad puududa.

A. K.

Kümme käsku alafõõs.

1. Maapidamine on põllumajanduses kõige tõhusam ja kõige kasulikum töö; mitte ükski teine põlulutõõ haru ei anna nii suurt kasu teatawa maa tüki

päält, kui aiapidamine, sellepärast pead sa aiatöö
pääle ka rohkem rõhku panema. 2. Istuta wilja-
puuid ja marjapõõsaid igale poole, kus aga ruumi
on ja kus maa selleks sünnis on, ehk kus
maa ennast selleks parandada lasseb. 3. Ara
aja jahti uute sortide pääle, waid wali kohalik-
tudest sortidest niisugused wälja, mis kõige suu-
remat ja kõige paremat saaki annawad. 4. Pea
meeles, et taks ehk kolm kõige paremat, osawasti wa-
litud sorti sinu aiapidamise kõige kasulikumaks tee-
wad. Mida rohkem sortisid aias, seda wähem on
wiljasaak, sest et kõik sortid ei ole sinu aia koha-
sed. 5. Mõttele, et wiljapuud aias on niisamuti
nagu koduloomad laudas inimese kasuks loodud.
6. Sööda neid. 7. Jooda neid. 8. Wiljapuul
on nagu igal teisel elawal olewusel palju haigusi
ja waenlasi: paranda tema haigusi ja kaitse teda
tema waenlaste eest ja tema tasub sinu waewa sulle
kümne wõrra. 9. Hari maad puude ümbrusest; hoia
muld kohewaks ja umbrohust puhtaks. Üksi terge
mulla sees on juurtel kerge hingata ja jäält wõimad
nad wett ja toiduaineid hõlpsasti lätte jaada. 10. Wu-
retse selle eest, et iga haljendawale oksale päikese wal-
gus ligi pääseks. Seht on puul sedasama, mis kops
ja kõht loomade juures. Sehtede läbi nemad hin-
gamad ja seediwad toitu, mis nad õhust wõetud
hapniku ja päikese kiirte abil toimetawad.

M. Rn.

Selkse terwisholu rääsku.

- 1) Tuulutage tihti tubasid, ajameid ja riideid;
puhas õhk ja päike häwitab tõbe.
- 2) Tolmus peitub tihti tüüsiuse töbi. Arge
pühkige põrandaid kuivade hariadega, waid küürige
mürgade lappidega, et tolmu ei tõuseks.

3) Kardetaw ei ole haige ise, waid tema ila. Ärge suitsetage kellegiga ühte ja sedasama paberossi, ärge jooge ega sööge kellegagi ühest nõust. Ärge suudolge ja ärge lubage ka lapsi huulte pääle suudelda. Ärge magage haigega ühe aseme pääl.

Walmage laste järele, et nemad raha mängu-ega muid asju suhu ei pistaks, sest tõbe leidub igal pool. Öpetage lapsi juud loputama.

5) Ärge kurnate endid alkoholiliste jookidega. Hoidke parem iga kopikat toitmiseks. Hää toit on tarwilik abinõu tiifiluse wastu.

6) Hoolitsege ihu puhastuse eest, käige tihti saunas, ärge hakate pejemata kätega sööma.

7) Pöörate kohe haiguse algusel arsti poole. Ärge andke haigusele võimalust kuni teie töowõimes-
tuseni idaneda.

Need on 7 kõige algastmelisemat lästu, mida inimene iseenele terwise hoidmiseks täitma peab. Kui ta nende reeglite wastu patustab ning selle tagajärjel tiifiluse tangide wahel sattub, ei ole tal õigust kedagi muud süüdistada, kui iseennast.

Maitsew leiwa kõrwane wõi asemel.

Hääd ja maitsewat „wõid“ wõib puuwiljast ja marjadest porgandite ja suhkru abil üsna lerge wae-
waga walmistada, ei tule ka jugugi kallis maitsema. Nüüd kus selleks paras aeg on ja kus iseäranis palju õunu puude otsast maha kukub, korjaku igati perenaine need kõik hoolega kokku ja hakatu kohe wõi walmistamise tööga pääle. Halwaks läinud puu-
wilja ega marju ei tohi mitte tarwitada, see annab wõile liibe maigu.

1. **Sunteft ja porganditeft.** Võta 1 nael õuna putru, 1 nael porgandi putru, 2 klaasitäit suhkur; kui õunad õige hapud on, võib porgandi putru enam olla.

Õunad lõigatakse tükkideks, pannakse kastruli sisse keema, wett niipalju, et üleni ainult niiskeks saavad, lastakse puulusitaga segades, et põhja ei põleks. tulel pehmeks keeda. Siis hõõrutakse see puder läbi sõhmsõela. Porgandid pestakse harjaga ehit kaabitakse noaga puhtaks, lõigatakse tükkideks ja pannakse ka wähese weega tulele hauduma. Kui pehmed on hõõrutakse läbi sõela.

Õlülid wõetakse kummagist pudrust 1 nael, pannakse kastruli sisse tagasi, kuhu suhkur hulka lisatakse. Lastakse seista, kuni suhkur ära on sulanud, siis keedetakse uuesti puulusitaga segades 1½—2 tundi. Wida kauemini keedetud, seda paremini seisab — ei hakka käärima. Walmis wõi pannakse kuumalt puhta purgi sisse, kuhu alles järgmisel päewal sulatatud parafini pääle kallatakse ja siis päält pergamendi paberiga kinni seotakse. Hoitakse külmas pimedas hoones.

2. **Mustadeft sõstardest ja porganditeft.** Võta 1 nael mustasõstra putru, 2 naela porgandi putru ehit mõlemaid ühe palju; iga naela segu hulka 1 klaasitäis suhkur.

Marjad pannakse kastruli sisse ja nii palju wett pääle et üleni kaetud saavad, lastakse tajasel tulel keeda, kuni marjad katki lähewad, kallatakse riide pääle nõrguma. Leent võib marja mahlasana tarwitada; see mis riide pääle jääb hõõrutakse läbi sõela. Porgandid keedetakse nagu eelmise juures sai kirjeld-

datud. Suhkur segatakse hulka; kui ära sulanud on keedetakse tasasel tulel, lusikaga segades $1\frac{1}{2}$ — $1\frac{3}{4}$ tundi aega. Pannakse purkidesse.

3. Punasteft sõstrateft ja porganditeft. Võta 1 nael punasesõstra putru, 1 nael porgandi putru, 2 klaasitäit suhkur. Walmistamine niisomafugune, nagu mustasõstra wõi juures.

4. Pihlakamarjadesft ja porganditeft. Võta: 2 naela porgandi putru $\frac{1}{2}$ naela pihlakamarja putru, $2\frac{1}{2}$ klaasitäit suhkur.

Marjad keedetakse wähele weega pehmeks, hõrutakse läbi sõela. Kui wäga hapu on, wõib enam suhkur panna. Edasi walmistatakse, nagu mustasõstrate juures tähendatud.

5. Dunteft ja kõrwitsaft. Võta: 2 naela õuna putru, 1 nael kõrwitsa putru, iga naela segu kohta 1 klaasitäis suhkur.

Kõrwits kooritakse ära, lõigatakse tükkidets ja pannakse wähele weega kastruli sisse keema. Kui pehme, hõrutakse läbi sõela. Dunad keedetakse niisamuti, nagu kõige esimese juhatusel juures. Edasi walmistus nagu eelmiste juures.

6. Karumarjadesft ja porganditeft. Võta: 1 nael karumarja putru, 1 nael porgandi putru, 2 klaasitäit suhkur.

Walmistatakse nagu mustadesft sõstrateft ja porganditeft,

7. Rabarberieft ja porgandieft. Võta: 1 nael rabarberi putru, 1 nael porgandi putru, 2 klaasitäit suhkur.

Rabarberid pestakse puhtaks (jiin tarwitatakse ainult lehe warsti), lõigatakse tükkidets ja pannakse

mähese meega kastruli sisse tulele teema; kui pehmed, õerutakse läbi sõela. Muidu valmistamine niisama, nagu eelmiste juures.

8. Pirnidest ja porganditest. Võtta: 1 nael pirni putru, 1¹/₂ klaasitäit suhkurt, 1 teelusika täis weinihapet. Pirnid keedetakse nagu õunadgi. Weinihape lisatakse siis, kui kõik segi on segaib. Valmistatakse harilikult.

Üleüldse peab selle wõi valmistamise juures hoolitsutama, et mitte põhja ei lastaks keetmise juures põleda, sellepärast oleks häa, kui tasase põhjaga kastrul on; ka tuleb tasase otsaga lusikat segamiseks tarvitada.

Seda wõid wõib kõige paremini kas thee eht kohwi kõrwalisena ühes leiva eht saiaga tarvitada, eht ka teiste magusate jookide juure wõtta.

Mõni sõna kärbeste-häda ja selle eemaleõrjumise üle.

Kärbsed on karjapidajale suureks tüliks. Mitte üksinda, et kärbes haigust ühe looma juurest teise külge kannab, waid ka selle pärast, et loom nende puremisel mitte rahulikult puhata ja mäletseda ei saa. Waadake, kuidas hobune söögitunnil nende käes wehib, kuidas tema saeru suuga maha pillab, kui pää külast wälja wõtub, et waenlast eemale tõrjuda.

Teguts perenaine teab, et kärbesriikas laudas lehm w ä h e m piima annab ja et see piim palju r u t e m hapuks läheb ja ka maitse poolest h a l w e m on, kui puhtas laudas saadud piim.

Tahtmata küsib, kas siis mingisugust abinõu selle piina vastu ei ole.

Otselohest põhjaliktu ja odawat abinõu nende vastu ei ole, kuid selle vastu aga laudseid ja kasu-

Utskohest põhjalikku ja odavat abinõu nende vastu ei ole, kuid selle vastu aga laudseid ja kasulikke abinõusid on launis hää hull. Neid peab aga igal pool tarvitama. Loomapidajale ei ole see ükskõik, kas tema pool toopi piima lehma kohta päewas vähem saab ja pea pool toidulisust looma kohta enam toitu päewas ära tulub — mida daanlased iga päew kärbeste arwele kirjutada wõiwat. Ka ei ole see üks puha, kas piim 6 tunni jooksul kokku läheb, ehk seisab ta paar päewa hää.

Abinõudest kärbsete vastu olgu siin nimetatud kärbeste liim. Wilus kuivanud wiisakimp, ehk pisuke kase wiht ehk liht ajalehe paberi riba kastetakse liimi sisse, riputatakse lautadesse, kööki jne. lae alla naela otja ülesse. Kärbsed lendawad muidugi selle pääle, kuid jääwad sinna linni. Seda liimi wõib walmis purgi sees rohpoodist osta (mitte walmis paberit, mis wäga kallist on), ehk weel, mis palju odavam on, ise teeta. Ordagu aga ettewaatlik, sest segu on terge põlema minema.

Segu olgu: 1 osa Brantsuse terpentini (10 loodi). Segu saab ettewaatlikult kokku keedetud ja tinnises purgis alal hoitud. Tarkorral tuleb soojas ahjukapis wedelats teha ja siis wiht ehk paber sinna sisse kasta. Kui need on kärbsed täis kleepinud, siis tuleb maha wõtta ja ahju wijata, et ka munad, mis kärbeste sees on ära põleks.

Teine eeskiri on: 8 osa kolophoniumi ehk ka puhast kuuze waiku ja 4 osa harilikku wärnitjat kokku teeta, kui aga jee ruttu äri kuivama tähib, lisatagu wähe õli segule juurde.

2. Kärbsede paberid. Wõimalikud tarvitada toas pla köögis. Wõime ise teha. Pool naela mõrupuuurt (lig num Quassiae) tuleb ühe toobi wee sees

meerand tundi, teeta, siis läbi riide kallata, et puru riide pääle jääb ja siis peab wedeliku tinnises pudelis alal hoidma. Sellest wedelikust kallatagu üks sõrmtübara täis taldrifule ja üks leht kuuwatuspaberit pääle; siis kallatagu wett pääle, nagu harilikult. Taldrifule weere pääle tuleb wähe peenikest suhkurt raputada.

2. Zeine hää kärbselühwt, mida rohupoodist saada wõib, on — kobalti died ($\text{Mineral-kobaltblüte}$ [Co (AsO_4) $_2 + 8 \text{H}_2\text{O}$]) wõi teine Arsenikkobaltkies (segu Fe , Co , As , S), mis mitu lühwtist metalli süalab.

Sellest nõndasamuti $\frac{1}{4}$ naela toobi wee sees teeta ja kuuwatuspaberile taldrifule pääle iga kord sõrmtübara osa walada.

3. Et kärbsed oma munad harilikult wirtsa lompidesse ehk koheda sõnniku sisse seina ääres laudas heidawad, siis tuleb hoolt pidada, et sõnnikut laudas wõimalikult tihti täjutaks, ja testelt seina äärde pillutaks ning kinni tambitaks. Kus sõnnik wälja weetakse, tuleb see ka hästi kinni sõtkuda ja järele waadata, et mitte lahtiseid wirtsalompisid hurniku weeres ei oleks. Üleüldse olgu lahtiste wirtsalompide eest juba wirtsa enese wäärtuse pärast hoitud.

4. On tähele pandud, et kärbes just wäga hää meelega sinist wärwi ei armasta. Lautades ja ruumides, mille seinad siniseks on lubjatud, ei armasta kärbes hää meelega seina pääl istuda. Sellepärast lubjatakse, iseäranis Prantsusmaal, lauda seinad siniseks: wõetakse 100 toopi wett, segatakse 15 naela kustutatud lubjaga segi ja lisatakse sellele weel umbes $1\frac{1}{2}$ naela ultramarin sinist juurde.

5. Ka walguis laudas tõmbab kärbsed liikuma; sellepärast soowitakse lauda altnad suwets ära lubjata

(lubjale lisatagu wähe seebimett juurde, et klaasi külge jääks.)

6. Ka tõmbust ei armasta kärbsed. Iseäranis kui alnad lae all on, siis wõib suwets akante asemele wõre eht läbipaistem riie panna. Kuid siin olgu tähendatud, et ka loomadele ise ei ole tõmbetuul kasulik.

7. Igalekhele on ka tuttam, kui suured kärbsete häwitajad pääsukesed on. Selle pärast hoolitsetagu tubliasti, et pääsukeste pesad lautade räästa all alal hoitaks ja malwatagu, et warblased mitte neid omale ei riiuks. Warblased püütagu pääsukeste pesast wälja, ilma et pesa ennast maha purustataks.

8. Ühekorraliseks hävitamiseks olgu weel nimetada, et laudas eht toas saab tolmuga pritsiga Persia puukapulbrit õhku tolmutatud [Flor. Pyrethr'i (õied) + kõige peenem kobaltkivi pulber + niisama peenike walge pipra pulber]. Kärbsed saawad sellest uimas-
tatud, kuid mitte surmatud ja kukuvad pörandale. Siit olgu nad kofku pühitud ja ära põletatud.

Teine niisugune abinõu on, et formalini pritsida, kuid siis olgu loomad wälja aetud, ka inimene mingi wälja. Niisama wõib kärbseriklasse ruumi kausi-
tesed illesse lae alla panna, kus floorubi ($\text{Ca Cl}_2 \text{O}_2$) ja soolahape ($\text{H}_2 \text{SO}_4$) segatud on. Alnad ukses olgu hästi kinni pandud ja loomad wälja aetud, sest et wäljalannatamata flori hais kõik ära tapab.

Kolm esimest abinõu on kõige kindlamad ja olgu siinkohal iseäranis soovitatud.

Üks häda on weel, et kewadel künni ajal kärbsed ja parmud iseäranis kurjasti hobuste kallale kipuwad. Rohad kust kärbsed ja parmud iseäranis ukuwad hammustama, tulewad järgmise seguga määrada: 5 grammi nastalini + 200 gr. karbolimett (2% - list) (2 supilusikatäit piiritust) + 1 supilusika täis puu-

tõrwa. Kõit see segu tuleb kuuma weega üle kallata, kuni ühe toobi võrrani, hästi läbi segada ja tinnises pudelis jahedas tohas alal hoida. Ka hobuse ninasõõrmete ümbrust võib selle seguga kogu määrida, sest see hoiab teatawaid kärbeid oma munasid ninasõõrme eht moka pääle munemast.

Balmis haisuõli parmude ja jääskede vastu saab rohutauplustest nimega : Oleum animale foedidum.

G. Grünwaldt.

Sõnniku wirtsa wäärtus ja selle kogumine samblaaluspõhu abil.

M. Kull.

Taime toiduainete hulk, mis meie põllumeeste hooletuse pärast üksna kasuta kaduma läheb, on tõepoolest küll nii suur, et selle pääle enam tähelepangemist peaks pöördama. Kui palju wirtsa lauda põhja ja seinte kaudu aluspõhu puuduse pärast ära jookseb, ei näi weel kõit aru saawat.

Kunstpõllurammu wäärtust tuntakse küll wäga hästi. Selle läbi saab põllumees ju juuremat lõikust. Tõepoolest peaks aga üttelema, et põllumees, kes tshiljalpetrit ostab, aga wirtsa ja inimeste wäljajähteid ilma kasuta kaduma lasseb minna, niisama teeb, nagu täidaks ta weenõud, mis olt läbi jookseb.

Ühe elaja taline wirtsa hulk on keskmiselt 125 pünda, milles 0,60% lämmastikku ja 1,30% kalit, s. o. 30 naela lämmastikku ja 64 naela kalit, mis kunstpõllurammuga wõrreldes 200 naelst tshiljalpetrit ja 533 naela kaniti on, mille eest ostes hää sammastele makama peaks.

Wirtsa alalhoidmijets tuluts meil ühe looma kohta kõige wähemalt 80 pünda pähna. Et aga pahn

kariloomadele juurwiljaga kasulikum ära sööta on, siis peaks aluspõhiks midagi muud tarvitusele mõtma. Selleks oleks meil, rabade ja soode poolest rikkal maal, sammal-turvas ja muda väga kohased. Mendel ongi kõige enam neid häid omadusi, mida häält aluspõhult nõutakse; neil on näituseks, suur wirtsa ja gaaside sisse imemise ja kinnipidamise võim nad annavad loomale pehme, sooja ja puhta aseme; hoiavad sõnikut põlemise ja haigemise eest, mille läbi lauda õht halvasti ja kahjulikult lõhnast puhast seisab; sõnik on kerge põllu pääl ühetasaselt ära laotada ja sisse künda, ta mädaneb mullapõues ühetasaselt ja täiesti ära ja teeb maa mustannulla poolest rikkaks; sisaldab ise rohkesti taimedele kallist toiduainet — lämmastikut, ja on pääle muu ka veel odaw.

Daanimaa põllumees, keda meile tihti eeskujuks tuakse, ostab samblasi aluspõhku koguni väljamaalt. Mis keelab siis meile samblast aluspõhku tarvitusele mõtmist, kus soosid ja rabasid nii palju on? Tarwis ainult mitte nii hooletumad olla, waid põllumehe oma sõniku tagawara suurt wäärtust õieti tundma õppida.

Mõned üksikud põllumehed on seda juba meiegi maal tarvitusele mõtnud, tagajärjed on alati hääd. Seda tunnistab ka see, et mitmel pool meil sammal-põhku muretsemise ühise elule on tekkinud ja paljud asumisel on. Wändras, kus ka juba asjast aru hakatakse saama, töötawad kats sellejarnast ühise õige hääde tagajärgedega. Renditakse ühiselt rabasid: ehitatakse turbaküünisid, käsi raudteesid; muretsetakse turbarehimise masinaid ja turba kuiwatuse abinõusid. Rehepekku aurumasinad, mis suwel wilja peksawad, ajawad nüüd turbapuruastajaid ümber. Lautades ja talides, kus nüüd turvast tarvitakse, on õht kahjuli-

kust ammoniaki haisust waba, loomad puhtad, terwed ja kosuvad palju jõudsamini ning lehmade piimaand on märkja suurem kui enne. Sõnnikut saab poole rohkem. Ühijustele tuleb ühtelugu uusi liikmeid jürde. Tõepoolest peaks see küll kõigile meie põllumees-tele nute turbaaluspõhu muretsemise ühijuste asutamistele lihtuselt olema. Kus see tõesti ühijelt ei taha weel edeneda, tehtu ärksam mees ise esiti asjaga algust. Töö ei ole ju sugugi suuri kapitalisi ja teadmisi nõudew, ainult weidi ettemõtlikku waimu. „Töö õpetab iseennast“ ütleb wanasõna.

Ehitusepuude ralumise aeg.

Soome põllutöölehes „Belleros“ leiame selle kohta järgmise kirjutuse:

Westfali Põllumeeste Selts on katseid toime pannud, et kütumise kohta selgusele saada, kudas kõige kasulikum oleks ehituse- ja tarbepuid raiuda. Katsete tagajärjed olivad järgmised:

Neljast ühewanusest kuusest, mis ühesugusel maal kaswanud ja millede puuaine ühtewiisi terve oli, raiuti üks jõulu-tuul, teine nääri-, kolmas tüünla- ja neljas paastu-tuul maha. Palkidest tehti talad, mis ühesugust koormat kandma pandi. Siis selgis, et nääri-tuul raiutud puu kandewõim jõulu-tuul raiutud tala omast 12% vähem oli; tüünla-tuul raiutud puu kandewõim oli aga 20% ja paastu-tuul raiutud puu kandewõim 38% vähem kui jõulu-tuul raiutud puul.

Kahes ühesugusest kuusest, mis märjasse maasse maha pandud, oli tüünla-tuul raiutud puu 8 aasta pärast mädanenud, kuid jõulu-tuul raiutud puu oli weel 16 aasta pärast täiesti terve.

Kahest puust, üks jõulu-, teine küttnla-kuul raiutud, tehti rattaid. Jõulu-kuul raiutud puust tehtud rattad kestivad 6 aastat, kuna küttnla-kuul raiutud puust tehtud rattad juba 2 aasta pärast kõlbmata olivad. Jõulu-kuu on siis, nagu neist katsetest näha, ehituse ja tarbe-puude raiumiseks kõige sündsam kuu. Kellel siis võimata oli puid raiuda, võib seda hädapärast ka veel nääri- ja küttnla-kuul teha; kuid mingil tingimisel ei tohitaks ehituse ehk tarbepuude raiumist paastukuusse ehk veel hiljemaks jätta.

Üleüldiselt on tuttav, et wanasti ehitatud hoonete palgid hoopis kõwemad seisma olivad, kui meie päivil ehitatud hoonete palgid. Wiimased on sage-dasti juba paarikümne aasta pärast koidel läbiaetud ja mädad. Wahest ehk tulebgi see sellesil, et niitud-sel ajal ehituse-puu raiumise aja pääle enam mingit tähelepanemist ei pöörata, — raiutakse siis, kui just aega ehk hädasti waja on. See on aga nüüd mil puuhinnad õige kõrged on, suur ja meeletu pillamine.

Wanarahwas raius lehtpuud wanal-, olaspuud aga noorel-kuul, arvates et jellel puu-kestwuse kohta mõju on. Eks tehtagu katsed.

Uhe inetu moodi wastu.

Baljudel on moodis saanud lambaid wafikaid, nende laudas teiste silma all tappa.

Kellegil ei tule meelde, et see nende kaas-wendadele ja õbedele jälkust sünnitab.

Nitult harufordadel tuleb see meelde, kui kuskilt lahti pääsnud siga ehk pull tapjatele kallale tormab, ja meelde tuletab, et tarwis kaugemale kasida on.

Teised loomad on sarnasels teoks nõrgad ja arad.

Ma tean juhtumisi, kus lombad tapmise hirmus
todust karjaaiast ära metsa jooksiwad, ja koju aja-
mine senini wõimataks jäi, kuni lumi maha tuli
ja were jäljed linni kattis.

Wõi arwatakse, et loomadel arusaamist, kaas-
tundmust ja armastust ei-ole?

Waadake, kuidas lehm oma poega teiste loomade,
iseäranis koera eest kaitseb. Loomad, kes poegemise
ajaks metsa on põgenenud, ei lasse ka inimest ligi.
Neil on põhjust seda feelata. Siga kardab igaküls,
kui ta oma poegade eht teiste kaitset wälja astub.
Kuled ja kanad sõdiwad seltsis waenlase wastu wiimse
weretilgani oma poegade pärast.

Kas ei ole see armastus omaffete wastu?

Kui loomad wendade ja õdede tapmist alandli-
kult päält waatawad, siis ei wõi sellest oletada, et
nad aru ei saa. Nad tunnewad oma nõrkust waenlase
wastu ja peawad sellega leppima mis nendega tehtakse.
Sga äritus, kurbtus, närwide pingutus halbaw
terwist ja häwitab tööjõudu. Saba sellepärast peaks
loomade tapmisega teifiti ümber käima.

J. Matwei.

Wana karjase kawalus.

Tihsti leidub hoonete ümber, koplites ja karja-
maal rannujaid rohutukkafid, mida loomad mitte ei
jöö ja nad sellepärast ilma kasuta karmitamata jää-
wad. Mõnu abinõu loomi neid ärasööma sundida
on see, et neile rohutukkadele soolast wett eht wih-
mase ilmaga natulene peenikest soola pääle raputa-
takse; siis jõodakse nad warsti ära.

Uspenski põllutöökooli karjamaal oli iseäranis
palju niisuguseid rohutukkafid; jääb läis wana kar-

jane tihhi soolafotiga ees ja meistefari üksteisewõidu kannul, nii et haljaste rohutukkade asemele natufese aja pärast ainult paljad lapid järele jääwad.

M. Sillaots

Tule — mine!

Kõnelesin korra wanemapoolse, tubli perenaisega tema kohest naabrist, kes mõlemad jõudvad talupidajad oliwad. Teine nendest pidas talu wõimalikult wäikesse teenijate hulgaga ja sai sellest hoolimata alati köitide töödega ennemalt walmis, kui teine peremees hoopis rohkema töörahwaga.

Kui ma selle üle imestasin, ütles perenaine järgmised tähelepanemise wäärilised sõnad:

„See, kes talu hoopis wähema tööjõuga peab; ütleb oma perele aina: „läheme!“ — kuid teine peremees ütleb: „minge!“

Ja perenaine lisas juurde: „Teie, kes te alles noor oleie ja põllumeheks mõtlete hakata, pidage meeles, et neil kahel sõnal suur wähe on—“

Soomekeeles. H. II

Lihne abinõu rottide häwitamiseks.

Waat kallatakse kuni pööleni wett täis. WEEPÄÄLE pannakse 1—2 sõrme pikkune kord lähiteseks lõigatud hõlgi. Hõlgede pääle riputatakse aga natufene jahu ehk kliisid.

Siis pannakse waat sinna ruumi, kus rottisid on. Waadi äärele seatakse üks laud, mille teine ots maas on. Seda lauda mööda nõiwad rotid alles waadi äärele jooksta.

Kiipea kui rotid jahu ehk kliide lõhna tunnewad, jooksewad lauda mööda waadi äärele ja et nad

hõlgede alla wett ei näe, siis fargowad nad köhe jahu kallale. Muidugi upuwad nad sinna äre. Sumitaw on see, et üks siise kukkunud rott ka teisi sinna meelitab.

Nii loguwat öö jooksul õige mitu rottu waati.

Nii soowitab Salja leht („Nützliche Bl.“)

Katse on nii lihtne ja odan järele proowida, et seda mist keegi tegemata ei jäta, tallel rottidega tegemist on.

J. M.

Alasaaduste wärskeks hoidmisest.

Mõningaid puu- ja köögiviljasid on wõimalik kauemat aega wärskeks hoida. Aga jääb juures peab nende hoiukoht alamal nimetatud tingimiste järele siise seatud olema.

Köögiviljade jaoks: 1) Kõige parem koht on pime keller. 2) Ta peab kuiv ja tuulutatud olema. 3) Ta peab 0° kuni 2° jõe olema.

Puuwilja hoidmise kohaks sünnib kõige paremini harilik keller ühesuguse soojusega.

Dunad. Tali sordid seijawad peaaegu kuni mai-kuuni kastide sees, mida ahjus hästi kuivatatud liiwaga üle puistatakse. Ka wõib talidunu wilja salwes terade sees hoida, luhu aga käre külm ka wahest kallale kipub. Ka kiidetakse hõlgede sees hoidmist. Selleks hekjeldakse õled peeneks, umbes kaera terade suurusteks tükkideks, mida enne tarwitamist palawa panni pääl ahjus kuivatatakse. Dunad laotakse kastidesse ja kordade wahele puistatakse õle hekslid nii palju, et dunad üksteisega kokku ei puutuks. Nõnda siisepakitud õunu waadatakse talwel iga 1½ fuu jooksul kord läbi, kus juures wigased wälja praagitakse ja niiskets saanud õlgede asemele pannakse kuivad.

S u w e õ u n u wõib seeft tinutatud wägest kastrulides hoida, mida kaanega päält tihedasti finni kaetakse ja keldrisse jää pääle pannakse. Kaks korda nädalas wõetakse õunad kastrulist wälja, pühitakse niisugasti õunad kui ka kastrul kuivaks ja laotakse siis sinna sisse tagasi. Seda tuleb jääkeldris teha, et õunad mitte ei soojeneks. Lihtsalt hoitakse suwe õunu kuivas keldris riulite pääl, kuhu neile kuivad õled alla pannakse ja kus õunu sagedasti kuiva käterätikuga üle pühitakse.

P i r n i d. Talisordid wõetakse poolwalminult puude otjast maha. Suure samist poti sisse walatakse kaks wersjoti destileritut wett; wee pääle seatakse jalgade najale pleki tükk, millel augud sees on, nagu sõelal. Selle pääle pannakse õre linane riie, kuhu pääle nüüd poolwalminud pirnid laotatakse kuni poti ääreni. Pott paigutatakse paraja soojusega (15° — 16°) tuppa, kus pirnid täiesti walminewad, ilma et nad maitu ja õrnust jää juures kaotawad. Kuttu närtsiwad sordid laotatakse nõndasamuti, aga neid hoitakse keldris 5° soojuses, neidsamu tingimist tähelepannes, nagu õunte juures.

P l o o m i d wõetakse kuiva ilmaga puu otjast maha, ettewaatlikult, mitte kättega nende külge puutudes, warteft finni hoides. Seotakse ifka kaks ploomi sabapidi kokku ja seatakse paarikaupa sirgu tõmmatud nõõri pääle kassiti rippuma, nõnda et üks paar teisega kokku ei puutuks. Ehk pannakse ploomid, kohe pääle puude otjast maha wõtmist klaasist purkidesse, puistatakse neile kirsi lehti pääle, seatakse päält nõõriga finni ja paigutatakse jää pääle. Wõib ka ploomeid wäikese antru sisse laduda, niisamuti nagu purkidesse ja lastakse kaewu. Antrur peab aga täiesti weekindel ja tõrwatud olema. Ehk hoitakse neid kuiva

Liiva sees: ploomid laotatakse purkidesse, wah:le puis=tatakse kuiwa liiwa, seotakse päält nõõriga ja maetatakse keldris maa sisse. Ploomid ei seisja nii kaua, kui õunad ja pirnid.

Kirsi d laotatakse ühes lühikeste warrestega wäikeste waadikese sisse, iga korra wahela kirsi lehti, puistades; waadikesed pannakse õhukindlalt päält kinni. Eht purgi sisse puistatakse peenikest juhkurt, siis üks tord kirsi ja siis jälle juhkurt kuni purk täis on, seotakse siis nõõriga ja paigutatakse jää pääle. Nõnda ei kaota kirsi d oma lõhna ega maitu. Eht walminud terwed kirsi d puistatakse pudelisse, korgitatakse kinni pannakse patta külma weega ja heintega, keedatakse ja lastakse siis piklamiisi jahutada, wõdetakse siis weest wälja, sulatatakse waiu korkide pääle ja maetatakse siis liiwa alla. Apriko si d ja p f i r = si ch i d hoitakse peenikese juhkru sees nagu kirsi d.

M a a si k a t e s t walitakse kõige juuremad terwed ja täitsa walminud marjad ja hoitakse neid nagu kirsi d wiimase retsepti järele. Selsamal wiisil on wõimalik ka punaseid ja muste s õ s r a i d, w a b a r = n a i d, t i k e r b e r i s i d, mustikaid ja ää d i l = m a r j u wärskets hoida.

K a p s a p ä ä d puhastatakse wälimistest lehtedest. Kaewatakse poole sülla sügawune kraaw, laius olgu paar aršinat; kapsaid lastakse mõni tund kuiwada ja paigutatakse siis kraawi põhja pääd alla poole nõnda, et üksteisega kokku ei puutuks. Wsatakse siis kraawist wälja kaewatud liiw kapsaste pääle ja aetatakse weel kraawi kohalt kõrgemaks. Kui maa natute külmetanud on, siis kaetakse ta weel päält sõnnikuga kinni. Eht riputatakse kapsa pääd juuripidi keldri lakke õrre külge, kus nad üksteise külge ei puutuks, Wärskest hoidmiseks walitakse kõige kõwemad

ja terwemad pään. Ka lilllekapfaft wõidakse wiimase wiifi järele lühemat ehk pikemat aega wärskelt hoida.

Borgandid, peedid, naerid ja kaalid seisawad igas korralikus telbris ilma iseäraliku sisseeadeta. Wäga hääd ja wärsked seisawad nad kauemat aega, kui neid kapfaste wiifil maa sees hoitakse.

Sibulad seisawad hästi, kui neid kaelapidi nõõri külge seotakse ja kuivas ruumis lae alla ehk seinale pääle riputatakse. Sibulad, mis seemne putkessi on ajanud, ei kõlba mitte hoidmiseks.

Kurgid kooritakse, lõigatakse liistakuteks, laotakse purkidesse, iga rea wahel peenikest soola puistates, kus juures soola korrade kurgi kordadest õhemad wõiwad olla. Ka pääle puistatakse kord soola. Kurgid kaetakse ja seotakse nõõriga kinni ja hoitakse nõnda jää pääl. Talwel, enne kurtide tarwitamist leotatakse neid wee sees ja valmistatakse neid siis nagu harilikult wärsked kurtisi jööjate maitse järele.

Suhkrurneed wõetakse noorelt, poetatakse ja soolatakse (karnitsa terade kohta wõetakse pool klaasi soola). Teisel päewal walatakse soolwesi päält ära, puistatakse kuimadesse pudelitesse, korigatakse ja keedetakse nagu kirsiid heinte sees 1¹/₂ tundi. On wesi jahtunud, wõetakse pudelid wälja, waigutatakse kinni ja maetakse liiwa sisse. Enne tarwitamist leotatakse niijuguseid erneid 2 tundi wee sees, segatakse siis suhturt juure ja keedetakse. Maitsewad niijama hästi nagu wärsked erned, M. Rn.

**Maha langenud lehtede hāwitamine, kui abinõu
ala waenlaste vastu wõitlemiseks.**

Juba siis, kui lehed alles puude küljes on, panevad mitmesugused putukad omad munad nende pääle; need munad leiawad pääle lehtede langemisi nende all külma eest kaitset ja ilma kahjuta ületalwitamist; kewadel warakult munadest wälja tulles asuwad rööwikud puude pungade, noorte kaswude, lehtede ja õite kallale.

Pääle munade leiawad ka tuped ja tõugud pehme ja sooja lehekatte all warjulist peidupaika, ja sagedasti ka niisugused rööwikud, kes ilma selle katteta ära külmaksimad ja ära häwinesiwad.

Siin juures ei tohi unustada paljude mitmesuguste seente idusid, mis mahalangenud lehtede küljes pesitawad.

Kõige selle pääle waadates tulewad lehed wiljapuude aedades sügisel kokku riisuda ja soowimist mööda ühel ehk teisel wiisil ära tarwitada: kas loomadele aluspõhuks ehk kompostihuniku walmistamiseks, ehk kui mujal tarwidust ei leia, siis ära põletada. Sügisel on selleks kõige sündsam aeg, aga sellel see nüüd wõimata on, see peab seda kewadel warakult ikkagi tegema. M. Rn.

**Kas on waja maasika peenraid talwel sõnnikuga
kinni katta.**

Ammugi on leitud, et paremat sorti maasikad talwel kinnikatmist tarwitawad. Katmise materjaliks on enamasti sõnnikut tarwitatud, mis taimedele mitte kahju ei tee, nagu seda mõned kardawad, waid otse selle vastu kasu toob. Sääs juures on weel see kasu, et sõnnikuga kaetud maasika peenrad kewadel mitte

nii wara ülesse ei sulda, mis läbi taimed kewadiste öökülmade eest pääsewad. Uga kui külm sügis on ja lumi hilja tuleb, siis kaitseb sõnnikuga katmine ka sügisel juba maasika taimesid külma kahju eest.

Pääle selle nõuab maasikas tugevasti rammutatut maad, ja nimelt palju laudasõnnikut; sellepärast täidab sõnnikuga katmine ühiklasi ka rammutamise aset.

Wanade maasika taimede juures tõusewad juured wahesti maa pääle, s. o. nad jääwad paljaks mispärast nad iseäranis külma mõju alla jääwad, sellepärast on waja neid enne mullaga katta, mille hulka tublisti komposti ehk mädanenud sõnnik on segatud, ja pääle selle maad taimede wahelt sõnnikuga katta, 2—3 tolli pakuselt, kus juures selle eest hoida tuleb, et lehed — ja nimelt kuulmelehed — sõnniku alla ei sattuks, mis taime edenemist wõga palju takistama saaks.

On sõnnik korralikult taimede wahele laotatud, siis on soowitaw maasika peenrate pääle weel hagu ja taimede warfi ja rootsusid panna, mis lume kinni peawad, sest ka lume kate kaitseb taimesid talwel külma eest.

Isäranis kardetakse on külmad sügisel enne lume tulekut ja kewadel pääle lume minekut, s. o. nõnda nimetatud „paljad külmad.“ Kärebas kliimas, kus enamasti õrnemad sordid talwel palju kannatawad, tuleb maasika peenrate kaitsemiseks weel kindlaid abinõusid tarwitusele wõtta; üks niisugune abinõu on laudadega katmine. Selleks ümbrihetakse maasika peenrad igast neljast küljest laudadega, aga ikka nõnda, et sügisene wihmawesi teatavatest kohtadest pääsete maha jookema. Ka peenrate pääle pan-

nasse larvad, aga nõnda, et nad taimi ei rõhuta, vaid nauke kõrgemal seiswate ääre laudade pääle toetatfiwad

M. Rn.

Looma raskuse lihtne wäljaarwamine.

Loom mõõdetakse nõõriga rinna-turja kohalt ära. Nõõr lastakse esimesie jalgade wahelt läbi, tõmmatakse oisjad labaluu kohal kokku ja loetatakse ära, mitu wersjoffi loom rinnast järe on. Siis mõõdetakse sellesama nõõriga looma pikkus turja keskelt saba hatatuseni ära. Kui nüüd pikkuse mõõt jämeduise mõõduga kaswatatakse, siis saame teada mitu naela loom raske on. Ütleme, looma rinnamõõt on 38 wersjoffi, pikkus 25 wersjoffi. Selle järele kaalub loom 38 korda 25 see on 950 naela, ehk 23 puuda 30 naela.

Mõõtmise juures tuleb tähele panna, et loom täitsa sirgelt seisaks ja mõõtmise ajal olgu esimesed jalad üksteise kohal. Rammusate loomade mõõtmise juures ärgu tõmmatagu nõõri mitte pingule, waid nõõr seisstu wabalt; sellesama tõmmatagu lõhnade loomade mõõtmise juures nõõr wõimalikult pingule.

Saadud kaal on taunis õige, wähe on ainult mõnedes naelades. Minult harukordadel ulatab wähe 1—1½ puudani.

Keskel kaalu kodus ei ole, peaks loomi laadale wiies vähemalt sel kombel ära kaaluma, et siis mitte umbkaudu totis ei müüks.

W.

Puuwilja hoiu kohad.

Walgu sel ja pimedusel on suur mõju kemiliste protsesside pääle, ja mida põhjalikumad nad on, seda kiiremine need protsessid edenewad. Walguise tarwidis puuwilja hoiukohtades on aga üsna wäikene;

fest puuwiljad walmiwad lõpulikult ja ühetasaselt, nagu seda nõutakse, ka üsna walgusea, kastide ja tonnide sisse patitult. Seda mööda pimedas wäikeses ruumis ei wiibi walmimise protsess ainult pikemale, waid pimedus on jäänud ka weel tähtis tingimine maise hõrnuse ja wärwi poolest kollase puuwilja juures.

Õ h t. Puuwilja auramine, mis tema järelwalmimise juures sünnib, nõuab aeg-ajalt õhu uuendamist. Sellepärast soowitatakse ka madala temperatura juures puuwilja hoiukohtasid igapäew tuulutada olgugi ka kõigist 15—20 min. Õhul on puuwilja hoidmise juures väga häa mõju; aga süiski ei tohi tuulutamise juures läbitõmbust sündida, sest et jäänud juures õhtu väga kuivaks muutub, mis puuwilja ära närtsitab. Teisest küljest waadates ei ole sugugi kahtlust aratam, et puuwili, mis täitsa lahtises õhus seisab, mitte sugugi parem ei ole, kui see, mida õhufindlas keldris hoitakse. Sagedasti ja iseäranis wiimajel ajal, antakse nõu, õhtu puuwilja hoiukohast võimalikult eemal hoida. Siin peame jarnaste nõuandmistele wastu tagasihoidlikud olema; nad ei wõi mitte täielikku tähelepanemist teenida.

T e m p e r a t u r a l (soojuse graadil) on puuwilja hoidmise juures ka suur tähtsus. Kahtlemata on temperatura ühetasasel kõige kasulikum mõju. Kõik eluawalduse protsessid nõuawad teatawal määdul soojust ja edenewad seda aeglasemalt, mida rohkem kültemise punkti ligemal temperatura seisab. Paljud katsed on tõendanud, et tähtsad temperatura kõikumised halwasti puuwilja järelwalmimise protsessi pääle mõjuwad. Liiga kõrge temperatura kiirustab järelwalmimist ja soetab üleliigset wäljaauramist, liiga madal sellewastu, pikendab seda protsessi ja wõib ka puuwilja üsna ära rikkuda, s. o. ära külmetada.

Rahjulik ja eksiik on külmetanud puuwilja sulamise juures temperatura muudatust sünnitada ja, nagu wanasti soowitati ja ka tehti, neid külma eht sooja wee sisse panna.

Üleüldse wõiwad pooltoored puuwiljad rohkem külma wälja kannatada, kui täitsa walminud wiljad; õunad rohkem, kui pirnid. 1—2° külma Celsiuse järel ei tee tali-sortidele wiga. Madalal temperatuuril on see tähtsus, et ta hallitust ei lase tekkida. On arusaadud, et puuwilja hoidmise ruumis talwel kõige sündsam soojus 2—4°C on, sügisel peab selle wastu temperatura kõrgem olema, umbes 7—8°C.

Kui talwel kange külмага wõimalik ei ole puuwilja hoidmise kohta soojendada, siis wõib puuwilja küll wäga hästi teiega külma eest kaitseada. On aga puuwilja hoidmise kohta soojendamise wõimalik, siis tuleb seda üsna ettevaatlikult ja pikkamisi toimetada; raskem on aga kewadel, kui juba wäljas soojad ilmad on, puuwilja hoidmise kohta jahedaks hoida.

Minult täiesti eeskujulikult ehitatud puuwilja hoiukohtades, kus hästi korralik tuulutamise sisseseade on, wõib parajat ühetajast temperaturat igal aastaajal alal hoida.

Täielikult kordaläinud puuwilja hoidmise juures on hoiukoha niiskusel wäga suur tähtsus; iseäranis sellepärast, et kui niiskus liiga suur on, siis sünnitab ta jääd ruumis mädanemist, aga kui ta liiga madal on siis tekitab ta närtsimist tugema wäljaauramise läbi.

Rohke niiskus teeb puuwilja hoiukohas vähem kahju, kui jääd juures hoitakse, et laest tilkum wesi puuwiljaga kokku ei puutu. Üleüldse, kuiwal ajal nõuawad puuwiljad rohkem niiskust, kui niiskel ajal.

On aga puuwilja hoiukohas rohkem niiskust, kui tarwilik, siis on võimalik seda floor-kaltsiumiga eemale toimetada, ilma valgust ja õhku sinna ruumi lastmata. Floor-kaltsiumil on see omadus, et ta õhust hulga niiskust oma sisse vastu võtab. Seda soola pannakse wiltu seisawa laua pääle, mille ääre pääle põõnad on löödud, üksi madalamal seisaw äär jääb ilma põõnata; siis ei pääse sulanud kaltsium mujalt, kui ainult alumisest äärest maha jooksema, kuhu talle nõu alla pannakse. Nõu sisse kogunud kaltsiumi sulanist võib pääle jelle, kui niiskus temast on nälja aurunud, uuesti tarvitoda.

Kui õht puuwilja hoiukohas väga tuu on, siis aurb nagu äeldud, puuwilja sees olew niiskus väga ruttu ära ja wili tõmbab ennast forisu. Seda puudust võib küll kõrmale toimetada kui puuwilja hoiukoha põrandat ja lage täitsa puhta weega sagedasti pritsitakse. Pareim on, kui weele natule soola juurde lisatakse.

Wäga häa abinõu niiskuse mõõtmiseks puuwilja hoiukohas olewat trükitud paber, näituseks wana ajaleht. Puuwilja hoiuruumis olewat siis paras niiskus, kui paber sääl terve ja puhas seisab. Lähed sääl ruumis seisaw paber niiskeks, wajub trükimust tema pääl laiali ja katkeb paber auklises, siis tunnistab see, et sääl niiskust palju on, ja niisuguses ruumis tekkida hallitus puuwiljale pääle.

P u h t u s seisab igal pool, iseäranis aga puuwilja hoiukohas, esimesel kohal. Kõik asjad, mis niiskust wälja aurakad ja mis mädanema wõiwad minna, on puuwilja hoiukohast eemale hoida. On sääl krohwituid seinad, siis tuleb neid mõni nädal enne ruumi tarwitusele wõtmist uuesti üle lubjata. Krohwimata seinu puhastatakse teema weega, willele

natute soola siäse on lijatud, harjaga nühtides. Riisamuti puhastatakse ka kõiki muid puust asju, mis jääb ruumis seisavad.

Isääraniis tuleb riulite puust jagusid puhastada pärast margantshapu kaliga üle määrida ja siis kuivada lasta. Selleks võetakse margantshappe nõrka segu, mis weidi roosalarwa on. Ka põrandaid puhastatakse nõnda.

Puuwilja ei sünni tarulite ja teiste kõõgiviljade keldrites hoida, sest et nad nende haisu ka enesele omandavad. Mädanenud ja plekilised puuwiljad tulewad terwete hulgast eemale toimetada.

Halliuuste häwitamiseks tarwitatakse weewli suutju. Enne tarwitusele wõtmist tuulutatakse hoiuruumi, siis pannakse ukseid kõwasti kinni ja suitsutatakse weewliga. Pääle selle hoitakse ukseid ja aknad weel kolm päewa kinni, et weewli suits täiesti mõjuda wõiks. Ühe kantsülla ruumi kohta läheb üks lood weewelt tarwis.

Suitsutamist wõib ka talwel ette wõtta, kui puuwiljad paigale on seatud. Suitsutatakse 3—4 nädala tagant, mis puuwilja pääle mingit raha mõju ei awalda. Suitsutamise weewel taotakse peeneks ja puistatakse rauast ehk sawist nõu sees olewate hõõguwate süte pääle, mida siis ühes nõuga põrandale sündsale kohale maha pannakse.

Peeneks tambitud weewli asemel wõib küll ka weewli pulbrit, weewlilinti ehk weewlin¹iti tarwitada. Kolmest weewliniidist on küllalt suure ruumi suitsutamiseks. Weewliniidid ja weewlilindid riputatakse keldrisse traadi külge ülesse.

Weewli suits ei häwita mitte ainult halliuuse idusid ära, waid ta takistab ka puuwilja mädanemist ja puhastab õhku.

Puuwilja hoiukoha kütmist ehk muul viisil soojendamist võetakse ainult kõige suuremal hädal korral tarvitusele, sest et selle juures ikka wälise õhu juurdewoolus sünnib, mis kahjulikult puuwilja wastupidamuse pääle mõjub. Kui külmal ajal puuwilja hoiukoha soojendamist tingimata waja on, siis on kõige sündsam seda petroleumi lambi abil toimetada, mida sääli kütmas hoitakse ja mis õhku pikkajaks soojendab. M. Rn.

Mis tarwis wiljapuu koore sisse praod lõigatakse.

Ei ole suurt tähelepanemist tarwis, et ära näha, kuidas noorte hästi kaswawate wiljapuude tüwede ja oksade koore päänline kord nagu praguliselt on kitsatud. Esmalt on praotused kitsamad, aga pärast ühes puu kaswamisega lähewad ka praod laiemaks, ja jätawad enestest palju kobraise koorekorra ülespoole käändud äärtega järele. Et iga rebenemine ainult pingutamise järele sünnib, siis võib ka järeldada, et enne kui wiljapuu koore päänline kord rebenes, suurt pingutamist tarwis oli. Pingutamine puude juures tuleb niisugusel korral puu kaswamise tagajärjeks lugeda. Nagu teada, kaswab puu koore alt esmalt mahi näol. Et aga päänline koore kord ennast ligi tulewa kaswuga järele wenitada ei suuda, sellel põhjusel ka koore kord rebeneb. Mittekultuura puudele ei tee see rebenemine wiga, aga wiljapuudele, iseäranis õrnematele sortidele, on ta wäga kahjulik. Esmalt sellepärast, et rebenenud koore külge mitmesugused samblad ja haigusseidud asunewad ja teiselt, paljust korbast ei pääse õht, tarwiline niiskus ja soojus elawa puu koore juurde, mille järeldusel puud kergesti fiduraks jääwad.

Et koort ijeenesest rebenemise eest hoida, lõigatakse koore sisse väga ettevaatlikult, nii et noa ots mitte mähki ehk veel halvem puud ei wigastaks, vaid ainult koore korra läbi lõikaks, pragu mille abil koor rebenemise eest hoitud saab. Praotakse mitte ainult tüve, vaid ka jämedamad oksad ja nii, et ülevalt hästilõikawa noa otsaga seni kui alla pragu tõmmatakse. Jämedama tüve juures võib ka praguksid 2—4 tükki lõigata, ja parem on, kui neid lõuna ja õhtupoolsetesse külgedesse lõigatakse, sest päempaissemates külgedes paranewad koore haawad ruutem. Mõned spetsialistid arwawad, et veel parem olla, kui praod poolwiltu, ehk pooles ringis puu tüve ümber saawad tõmmatud, kuna paljud poolringi tõmmatawate pragude vastu waidlewad. Ihtlikult olen mina alati küll õiged praod tõrmanud, mille järeldufed alati väga hääd on olnud. Praotatud puutüwi ja oksad kasvawad jõudsamini ja siledakoorelised, tugewad ja puhtad, millel wiljapuude juures suur tähtsus on. Praotamiseks on kõige parem mai- ja juuni-kuu. Hilisemad praod ei kaswa hästi sügiseks finni, ja teiseks on ta hiljem praotus juba oma tähtsuse kaotanud, sest puu kõige tugewam kasvamise aeg on mööda. Ei tohi ka waitida, et luusüdamega wiljapuude, nagu: kirssid, ploomid jne. praotamine tingimata tarwiline on; iseäranis veel siis, kui puud waiguhaigust põewad. Praotamisega parandatakse waiguhaigust. 2—3 aasta tagant on praotamine noorte wiljapuude juures tingimata tarwiline.

Lihtwiniis.

Hans Laos.

Paar sõna wiljapuude lupjamisest alas.

Kord soovitab teegi-haawapuu ofsi talweks ümber wiljapuu aia jänestele söödaks panna, et nad siis jäl mõitšiwad nälga kustutada, ilma et noortele wiljapuudele kahju teekšiwad. Ega see wõimas mõtt jänes aga nii loll ei olegi, et ta niisugusest pettusest aru ei saa! Kui me teda haawi olšadega aia lähedale meelitame, ega ta siis säält ilma aia rewiderimata ära ei lähe! Beab põhjalikumaid abinõusid selle kurjategija eemalõtõrumiseks käsile wõtma. Maha lasta on teisi kardetaw. Juhtub püssipauku paraku mõisaherra kuulma, siis on kohe tuli takus ja häda on jeda juurem, kui majas püssi lubagi ei juhtu olema. Wibupüssi tarwitamine, mis pauku ei tee, on ka ajast ja arust ära, sellepärast on päris püssi häda pikal talwe ajal nende kurjategijatega wõitlemisel, iseäranis puukoolis.

On aga üks väga tähtis abinõu jäneste eemalõtõrumiseks noorte wiljapuude kallalt. See on puude lupjamine sügisel ja talwel. Mõned aednikud on küll praegu weel lupjamise wastu, sest et nende silmis puu pärast lupjamist oma ilu kaotada — see silma ilu ei tasiu aga jeda häädust mis lupjamine toob.

Puude lupjamist toimetatakse väga lihtsalt. Wõdetakse toober ehk pütt, mitte väga suur, et kergem oleks ühe puu juurest teise juurde kanda, tehetakse sinna sisse kustutatud lubjast ja weest kaunis paksumõitu segu, (tuleb natukene liimiwett juurde lisada et määre hästi puu külge kinni hakkaks) ja selle seguga määratakse puud sügisel enne lund pika warre otša seotud roguslikist pintsliga sisse. Kui wiljamise sügisel ei peaks hää olema lupjamist ette wõtta, siis wõib jeda ka talwel teha.

Möödaläinud talwel jäeti siin Uspenski kroonu ferma pääl kats puukooli talweks. Ühes lubjati noored puud ära, teises aga mähiti nad latusepapist torude sisse. Subjatud puukoolis olivad kewadel kõik puud terwed ja pautumata, niihästi hiirte kui jäneste poolt, kuna papist torude sees olewatel puudel päält jänesed latwu ja alt hiired tüwesiid olivad pruukostiks wõtnud. Subjatud puude wahel oli talwe jooksul alalõpmata jänese jälgi näha, aga puudel ei olnud wiga midagi.

Lupjamine ei hoiu puid mitte üksi jäneste eest, temaga saawad ka pea kõik kahjulikkude putukate munnad juurtel puudel koore wahel ära surmatud. Puud ei kaswata pärast lupjamist sammalt mis nii tihtigi aednikkudele tüli kipub tegema. Subjatud puudel saab loor häkiliste kewadiste ilmamuutmiste eest kaitstud, mis nii sagedasti kewadel lõunapoolsetel mäekülgedel ja majadest põhjapoolt warjakutel kohtadel lõhkeb. Niisuguste lõhkenud kohtade pääl võib aga wähjahaigus aset leida, mida sugugi kerge häwitada ei ole. Lubi hoiab puid kewadel liig warajase lehtmineku eest, sest tihti kärbiwad öökülmad noori lehta — see ei ole aga soowitam. Ka kõikugu haawatud kohtade pääle tuleb pakfult lubjasegu määrada, sest et lubi niisuguseid kohtasid seenetuuste ja kahjulikkude putukate eest hoiab.

Riataõlehest.

Kuidas heinte, õlgede jne. õiget kaalu küü-
nis ehk kuhjas wälja arwata, on põllumehele alati
tarwilik ja tähtjas. Selle kätte saamine on aga iga-
ühel, kes wähegi rehkenduse kunsti mõistab kaunis
kerge. Nagu meie põllumees igasuguse põllukuju
juures õiget wakamaa mõõtu oskab wälja arwata,
niisama ei ole ka küüni ja kuhjade kubik ruumidesse
arwamine wõimata. On see käes, siis wõib arwa-
mises ainult mõned puudad effida.

Üks kubiksüld heinu kaalub 30 puuda, waju-
nud heinad kahe sülla kõrguses rõngus — 40 puuda,
wajunud heinad 3 sülla kõrguses rõngus — 50 puuda.
Suwe ja taliwilja õled kaaluvad 15—25 puuda
üks kubiksüld.

